

Sesta-kert. I. Debrecennek az a kertsége, amely a város északnyugati oldalán terül el, s nagyjából a Simonyi út, a Nagyerdei körút, a Dóczy József utca, a Nagyerdő, a Nyulas, a Thomas Mann utca (azelőtt Andrássy út) és a Hámán Kató utca határol, régi idők óta a *Sesta-kert* nevet viseli. A mai Komlóssy és Poroszlay út harminc—negyven évvel ezelőtt még a *Sesta-kert* dűlőútjai voltak.

A *sesta* mint közzzó ma már ismeretlen a magyar nyelvben, s így a *Sesta-kert* tulajdonnév első elemének jelentését az élő nyelvtudat már nem érzi. Ez indította GRÉTSY LÁSZLÓT arra, hogy kiderítse a név eredetét és jelentését (MNY. LXII, 216—20).

Idézi a név szépirodalmi előfordulásait Móricz Zsigmond kisregényéből, az Árvácskából: „A *Sestakert* nagy szőlő-világ, lingó-lengő homokhát a Nagyerdő alján; ott volt Hitves Pálnak egy piciri kis háza.” (31); „Milyen jó, hogy ők éppen egy irányban laknak mind a ketten *sestakertiek*” (31); „Idefenn laknak a Poroszlai úton, a *Sestában*, egy gyönyörű szép villában.” (63); „Itt a *Sesta-kertben* azelőtt télen át üresen állott 20 – 30 présház is a szőlőkben.” (78). Megemlíti Adynak „A maradandóság városa” című verséből a *Sesza-bor* nevezetet, amelyről joggal állapítja meg, hogy a *Sesta-kert* szőlőjéből készült bort jelöli.

Az összetétel utótagjával természetesen nem foglalkozik, az mindenki előtt világos, a *sesta* előtag megfejtése végett azonban széles körű kutatómunkát végzett.

A *sesta* névelem származását megfejti. Összeveti a „*sesta* gyerek” (Baksay: Irod. dolg. I, 274: NSz.), *sesta* 'elemi iskolás gyermek' Nagyikunság (MTsz.), *sesta* 'elsőosztályos elemista' Kisújszállás (MNY. XIV, 212), *sęsta* 'iskolai első elemi osztály' Hódmezővásárhely környéke (ÚMTsz.) kifejezésekkel. Én magam Hajdúhadházon jártam iskolába, és első elemista koromban engem is *sestá*-nak neveztek. Ezzel is igazolhatom az ÚMTsz. erre vonatkozó adatának hitelességét, ugyanis Hajdú megyei tájszóként is feltünteti. Gárdonyi Géza: Isten rabjai (1908/1964.) 323. lapjáról idézett mondat: „Ahogy a mise véget ért, Marcellusz intett a priornak, hogy várják meg a *sestának* nevezett officium részt is” *sestá*-ja nincs összefüggésben a *Sesta-kert* névvel.

GRÉTSY idézi a nevet a korábbi *Sesta-kert* alakjában is. *Sesta-kertet* ír dr. Calamus (írói álnév) a Debreceni Képes Kalendárium 1914-i évfolyamában „Simonyi óbester” című tanulmányában. A név vizsgálatában jelentéstani szempontból nem jut megnyugtató eredményre, csak feltevésekre szorítkozik. GRÉTSY kétségtelen bizonyossággal állapítja meg, hogy a név előtagja a latin *sextus -a -um* 'hatodik' sorszámnév nőnemű alakjával azonos: „Az első osztályos elemista jelentést feltehetőleg az iskolakörűvé lett gyermek életkorára való utalással nyerte a szó” – mondja. Ebben az esetben azonban az *annus* lenne a jelzett szó, s hímnemű lévén, a *sextus* egyezik vele. Itt pedig nőnemű alakkal állunk szemben. Arra sincs bizonyíték, hogy a *sesta*, *sesta* név a parcellázás módzataira utalna.

2. Magam is *sesta-kerti* lakos vagyok, kollégiumi diák voltam, s a név eredete és jelentése ezért is foglalkoztatott. 1968. március 24-én a Hajdú-Bihari Napló *Sesta-kerti* címen a „Nyelv és műveltség” rovatban közölte erre vonatkozó cikkemet. (Sajnos, GRÉTSY LÁSZLÓ tanulmányát ekkor még nem olvastam.)

A név megfejtéséhez a Debreceni Református Kollégium tanulmányi rendje és diákélete adja meg a kulcsot. A Kollégiumban 1657-től kezdve másfél száz éven át a felső tagozatra, ahogyan akkor neveztek, akadémiára való előkészítést a hat osztályú alsó tagozat végzi. „Az alsótagozat classisai felülről lefelé haladó sorban így következnek egymás után: orátorok, poéták, syntaxisták, etymologisták, grammatisták és rudimentisták; ugyancsak e nevezettel futnak párhuzamosan: primáriusok, secundáriusok, tertiáriusok, quartáriusok, quintáriusok és *sextáriusok*.” (NAGY SÁNDOR, A Debreceni Kollégium. Debrecen, 1940. 54.) Ezek osztályai szintén felülről lefelé: prima-, secunda-, tertia-, quarta-, quinta- és *sesta classis*. Legmagasabb alsó tagozati osztály tehát a *prima classis* 'első osztály', és a legalsó osztály, amelybe tanulmányaik megkezdésekor lépnek a diákok, a *sesta classis*. Ennek diákjai a *sesták*.

A Kollégium 1820–1852. években érvényes szervezete szerint már a négyosztályos elemi iskolára épült a hatosztályos gimnázium, amelyben szintén az utolsó, a befejező osztály volt a *prima classis*, a kezdő, az első a *sesta classis*, s ennek diákjai szintén *sesták*. Így tartja ezt a hagyomány, és így hallottam tudós tanáraitól, dr. Zsigmond Ferentől és dr. Nagy Sándortól, a Debreceni Református Kollégium történetének íróitól.

Egy jó évszázaddal ezelőtt még tudták az öregek, miért is *sesta* a *Sesta-kert*. Erre emlékeztet a Hortobágy közhasznú és mulattató hetilap 1863. szeptember 27-i számában „Egy öregember ismerteti Debreczent régi tanulóháza fiával” című cikk, amelyben többek között ezt olvassuk: A Nagyerdőről a városba jövet...’ élvezték a Simonyi sétasor árnyait. Ott jobbra gróf Dégenfeld Imre úr cserepes borháza, s annak szőlőlugasai jelentik a *sestadombot*, melyen hajdan a VI-dik... osztálybeli gyermekek tanítói felügyelet mellett játszottak, s melyről nyertek nevet az 1812 körül kertnekfoglalt homokbuckák.” A volt *sestadombon* ma a Poroszlay úti iskola (a volt Andaházy Szilágyi Mihály Intézet) és a vele szomszédos villák és kertek fekszenek.

Debrecen város akkori északi szélső utcája a Serház utca (a mai Honvéd utca), s utána következett a libalegő, amelynek helyén létesült a Libakert. Amikor pár évvel ezelőtt helyén lakótelepet létesítettek, hivatalosan *Új Élet park*-nak nevezték el, elhagyván a táj egykori rendeltetésére és hasznosítására emlékeztető *Libakert* nevet.

A Nagyerdő és a Libakert közt terült el mintegy 300 holdnyi homokbuckás legelő. A nagydiákoknak már szabad volt a Nagyerdőre járni, ott játszani, sétálni, tanulni, a kicsinyeknek, a sextáknak, akik Debrecennel még csak ismerkedtek, csak a Nagyerdőn innen levő, fentebb említett térs helyre lehetett menni, azon túl nem. Ez volt a *sexták* engedélyezett kirándulóhelye, játszótere, s rajta is maradt a *Sesta* név. Amikor 1811-ben e helyet parcellázták, és homokján szőlős és gyümölcsöskertet létesítettek, a neve *Sesta-kert* lett. Így nevezik azóta is, a mai napig is, csak éppen könnyedébb és magyarosabb ejtőmóddal *Sestakert*-nek mondják. Hogy a név illetően hangtani alakulása törvényszerű, azt GRÉTSY bebizonyította.

A *sesta* szó a kollégiumból kirajzó publicus praeceptorok révén a Tiszántúlon általánosságban elterjedt. Hajdúhadházon még a húszas években is *sesták*-nak mondták némi lekicsinylő éllel az elsős elemistákat. Nem véletlen, hogy a Tájszótár, a régi és új egyaránt Hajdú megyei, nagykunsági, hódmezővásárhelyi példákra hivatkozik. E vidékek lakói reformátusok lévén Debrecenből kaptak tanítókat.

Baráti beszélgetés közben mondotta el B o r z s á k I s t v á n, hogy amikor ő kisiskolás volt Monoron, ott az elsősöket *szecskák*-nak nevezték. Nyilvánvalóan ugyanennek a *sesta* > *sesta* szónak népetimológias változatáról van szó.

Íme, egy debreceni helynév, amely a régi kollégiumi diákélet emlékét őrzi. Reméljük, hogy a napjainkban lakónegyeddé kiépülő Sesta-kert hagyományos nevét továbbra is meg fogja tartani.

É. KISS SÁNDOR